

CZU: 81`373.612.2

METODE DE IDENTIFICARE A METAFORELOR*Valentina PRISECARI**Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol se explică și se compară metodele de identificare a metaforei: MIP (procedura de identificare a metaforei), MIPVU (metoda de identificare a metaforei elaborată la Universitatea Vrije), MIV (identificarea metaforei prin intermediul unității de bază „vehicle”), metoda onomasiologico-cognitivă a lui Olaf Jäkel.

Cuvinte-cheie: MIP, MIPVU, MIV, metoda onomasiologico-cognitivă a lui Olaf Jäkel.

METHODS OF IDENTIFYING METAPHORS

The present article explains and compares the methods of metaphor identification: MIP (metaphor identification procedure), MIPVU (metaphor identification procedure from Vrije University), MIV (metaphor identification of vehicle terms) and onomasiological-cognitive method of Olaf Jäkel.

Keywords: MIP, MIPVU, MIV, onomasiological-cognitive method of Olaf Jäkel.

Introducere

Numeroasele cercetări din ultimii ani, axate pe studiul metaforei, au scos din nou la suprafață necesitatea de a elabora metode de calcul semantic ce ar confirma prezența unei metafore. E știut că metaforele nu sunt ușor de identificat într-un discurs, anume de aceea apare necesitatea de a stabili niște metode cât se poate de clare ce ar putea facilita acest proces, fiind, totodată, valabile pentru mai multe domenii de specialitate, mai ales că nu sunt rare cazurile când apar dezbateri și opinii contradictorii privitor la recunoașterea unei structuri metaforice în discursuri. Chiar dacă în ultimele decenii au fost elaborate diverse programe de identificare automată a metaforelor, totuși se acordă în continuare preferință analizei manuale a acestora, fiind o metodă accesibilă multor cercetători, indiferent de domeniul de activitate, suscitând, fără îndoială, reacții departe de a fi identice.

Viziuni asupra metodelor de identificare a metaforei în cercetările în limba engleză

Despre necesitatea unor metode obiective de identificare a metaforelor vorbește, în particular, Raymond W. Gibbs, care ajunge la concluzia că niciodată nu va exista o teorie unică, susceptibilă să detecteze toate tipurile de limbaj și înțelesuri metaforice [1, p.8]. De aceeași părere este și Max Black, care afirmă că fiecare criteriu de identificare a prezenței metaforice, cu toate că este plauzibil, poate deveni nevalid în anumite circumstanțe [2, p.33-35]. Sunt necesare diferite procedee mai clare ce ar identifica diferite tipuri de metafore.

Există manuale-ghid ce conțin „instrucțiuni” de identificare a metaforelor, cum ar fi cel al lui Barlow, Kerlin și Pollio (1971). Această lucrare a servit, în ultimii 35 de ani, ca bază pentru identificarea metaforelor în diverse domenii. Totuși, dezavantajul lucrării respective constă în faptul că ea nu oferă criterii suficient de clare, pentru a constata dacă un cuvânt sau o propoziție are sens metaforic sau nu; autorii pun, mai degrabă, la dispoziția cercetătorilor doar unele direcții de clasificare a metaforei [3].

Gibbs propune patru pași în procesul de identificare și de analiză a metaforei [1]:

- 1) procesarea metaforei: de cele mai multe ori, este vorba despre un proces inconștient, spontan;
- 2) interpretarea metaforei: este un proces conștient, reflexiv;
- 3) recunoașterea metaforei: se realizează de majoritatea persoanelor, inclusiv de specialiști implicați în procesul de analiză a metaforelor;
- 4) evaluarea metaforei: proces care definitivează dacă cuvântul sau expresia este metaforică.

O altă metodă recentă este cea numită MIP „metaphor identification procedure” (procedură pentru identificarea metaforei), pusă în circuit în 2007 de grupul Pragglejaz, care prezintă într-un articol o metodă explicită de identificare a metaforelor în discurs. Este vorba despre un grup de cercetători care activează într-o arie interdisciplinară a metaforei. Ei au dezvoltat MIP cu scopuri pragmatice, pentru a identifica cuvintele metaforice în limbajul scris și oral. MIP este considerat un procedeu de identificare metaforic, care poate fi aplicat atât în cercetările disciplinare, cât și în cele interdisciplinare. Ideea principală de identificare a acestui procedeu

constă în compararea sensului contextual cu cel de bază. Instrumentul de bază al MIP este dicționarul etimologic.

Tehnica urmează următorul algoritm [4]:

1. lecturarea întregului text-discurs pentru înțelegerea sensului;
2. determinarea unităților lexicale în textul-discurs;
3. a) determinarea sensului contextual;

b) constatarea pentru fiecare unitate lexicală a prezenței unui alt sens decât cel contextual (adică, a sensului de bază, denotativ);

c) compararea sensului unității lexicale în textul-discurs, în care aceasta apare cu alte sensuri, rezultate din contexte actuale (sensul contextual este comparat cu sensul de bază, etimologic);

4. dacă sensul contextual diferă de cel din dicționar / de cel de bază, cuvântul este considerat cu valoare metaforică.

Preluăm exemplul din lucrarea grupului Gragglejazz împreună cu sistemul de semne utilizat pentru procedeul de identificare a cuvintelor metaforice și un exemplu de analiză a primului cuvânt din enunț:

„/ For / years /, Sonia Gandhi / has / struggled / to / convince / Indians / that / she / is / fit / to / wear / the / mantle / of / the / political / dynasty / into / which / she / married /, let alone / to / become / premier /.” [4, p.4]

For

(a) *explicarea sensului contextual;*

(b) *explicarea sensului de bază;*

(c) *compararea sensului contextual cu cel de bază*

Cuvânt cu sens metaforic? Nu.

Pentru alegerea corpusului spre analiză, MIP mai propune o mostră de orientare pe categorii, cum ar fi: detalii despre text, sursa, numele autorului, registrul din care face parte, lungimea textului (numărul de cuvinte), data producerii; tipul de dicționar utilizat pentru identificarea cuvintelor cu sens metaforic; numărul analiștilor; evaluarea rezultatelor statistice prin frecvență și confruntarea părerilor specialiștilor.

Fiabilitatea MIP a fost supusă testului statistic de Cohen's Kappa și Cochran's Q.

Cu toate că metoda oferă un algoritm concret de identificare a metaforelor, considerăm MIP drept un procedeu insuficient dezvoltat din perspectivă pragmatică, ceea ce se explică prin numărul mic de exemple analizate în lucrarea grupului Pragglejazz și prin nespecificarea tipului de „cuvinte metaforice (lingvistice și cognitive)” analizate, supuse unei abordări prea generale. Lucrarea prezintă doar analiza unei secvențe din ziarul „The Independent”, propusă în scopul identificării cuvintelor cu valori metaforice. Un alt dezavantaj al MIP constă în limitarea analizei doar la nivelul contextual, fără o extindere spre o analiză metalingvistică. MIP include un anumit grad de subiectivism în alegerea cuvintelor utilizate cu sens metaforic, mai ales că și susținătorii acestui procedeu au păreri diferite asupra aceluiași unic exemplu, menționat în cercetare.

În comparație cu MIP, prin procedeul MIV (Metaphor Identification of Vehicle Terms) se recurge la un alt sistem de identificare a cuvintelor metaforice:

„*For years, Sonia Gandhi has struggled to convince Indians that she is fit to wear the mantle of the political dynasty into which she married, let alone to become premier.*”

Rezultatele comparative ale metaforelor extrase din anunțul citat sunt identice. Avantajele acestei din urmă metode pot fi descrise astfel: *datele obținute din analiza discursului pot fi utilizate în pașii de analiză ulterioară, pentru a indica conceptualizările și atitudinile vorbitorului sau ale scriitorului* [5], adică, în cazul procedurii MIV, unitatea „vehicle” poate fi preluată ulterior spre o cercetare mai aprofundată sau una comparativă.

Astfel, după câțiva ani, MIP a fost modificată într-o nouă versiune MIPVU (Metoda de Identificare a Metaforei după Universitatea Vrije), având la bază câteva principii asemănătoare și care include mai multe abordări comune cu cea menționată anterior. Totuși, constatăm că este o versiune mai simplă, deoarece are ca scop identificarea cuvintelor metaforice, indiferent de contextul în care apar, iar sistemul morfologic sau cel sintactic în contextul respectiv nu este luat în considerare. Fiecare cuvânt este analizat ca o unitate lexicală separată, cuvântul fiind definit de fondatorii teoriei respective drept unitate de bază în procesul de identificare a metaforei.

MIPVU diferă de MIP prin faptul că permite identificarea metaforelor în mai multe forme, prin utilizarea directă a limbii; vorbim, astfel, despre comparații, analogii și expresii de realitate contrafactuală [6]. MIPVU

este o abordare inductivă [7]. După părerea noastră, MIP este macroanaliza metaforei, iar MIPVU este microanaliza metaforei, deoarece unitățile lexicale sunt detașate de contextul în care apar, ceea ce generează o analiză sub un unghi mai îngust.

Viziuni asupra metodelor de identificare a metaforei în cercetările în limba germană

În Germania, este utilizată cel mai frecvent metoda lui Olaf Jäkel. Aceasta a fost preluată și de alți cercetători, inclusiv din România, unde constatăm o aplicare largă a metodei onomasiologico-cognitive a lui O.Jäkel. O descriere detaliată a procedurii de identificare a metaforelor conceptuale este propusă de cercetătorul german în lucrarea „Metaphern die Wissen schaffen”. Rezumăm mai jos câteva idei importante, cu un efect pragmatic evident, în procesul de identificare a metaforelor conceptuale în orice tip de discurs. Jäkel propune o schemă simplă de identificare și analiză a metaforei; totuși, așa cum menționează chiar autorul lucrării, aceasta nu este o „rețetă” absolută pentru a constata prezența metaforelor într-un text.

Metoda lui Jäkel are la bază nouă teze importante ca fundament al procedurii de identificare metaforică. 1) teza ubicuității: omniprezența metaforelor convenționale; 2) teza domeniilor: prezența domeniului-țintă și a domeniului-sursă pentru realizarea metaforei conceptuale; 3) teza modelului: metaforele conceptuale formează modele cognitive coerente; 4) teza diacroniei: teoria metaforei cognitive integrează dimensiunea diacronică; 5) teza unidirecționalității: metafora conceptuală conectează, de regulă, un domeniu abstract cu unul concret; 6) teza invariabilității: elementele de structură ale domeniului-sursă sunt transferate asupra domeniului-țintă; 7) teza necesității: metafora are funcția de explicare și înțelegere; 8) teza creativității; 9) teza focusării: metaforele descriu doar o parte a domeniului-țintă prin intermediul domeniului-sursă.

Primul pas constă în identificarea domeniului abstract (de exemplu: VIAȚĂ, TIMP, DRAGOSTE, RELIGIE, POLITICA, MUZICĂ, ECONOMIE, CUNOAȘTERE etc). În limba română o clasificare generală a domeniului abstract VIAȚĂ (viața în general, viața intelectuală, viața sentimentală, viața socială) după modelul „Marele Lanț al Ființei” o face Marina-Alexandrina Tomoiagă în lucrările sale asupra metaforei conceptuale în limba română contemporană.

Următorul pas constă în identificarea expresiilor, a lexemelor, a sintagmelor metaforice care aparțin acestui domeniu abstract. După identificare urmează delimitarea metaforelor convenționale de cele indiosincritice, deoarece în continuare se operează doar cu metaforele convenționale. Trecerea de la domeniul abstract la cel concret se face prin stabilirea legăturilor semantice dintre aceste două domenii, prin cartografiere (eng. Mapping). Ultimul pas constă în formularea metaforelor conceptuale.

În procesul de trecere de la domeniul abstract la cel concret este important a explica esența terminologică a noțiunilor. Domeniul abstract este numit în lucrarea lui Jäkel *domeniu-țintă* («Zielbereich»), iar domeniul concret este numit *domeniu-sursă* («Ursprungsberei»). O altă remarcă importantă ține de delimitarea tipurilor și a combinațiilor acestor domenii. Un domeniu abstract poate fi considerat drept domeniu-sursă, iar domeniul concret ar putea funcționa ca un domeniu-țintă. Intersecția de domenii, iar, uneori, și suprapunerea lor este inevitabilă. Jäkel argumentează și exemplifică combinațiile prin următoarele cinci tipuri posibile:

1. Concret – abstract (Die Ehe ist ein Bauwerk, dass jeden Tag neu errichtet werden muss)
2. Abstract – abstract (Persönlichkeit ist vom Geiste gebundene Seele)
3. Abstract – concret (Das Weib ist ein vernünftiges Märchen)
4. Abstract/concret – concret (Tanzen ist die Poesie des Fusses)
5. Concret/abstract – abstract (Illusionen sind die Schmetterlinge des Lebensfrühlings).

Concluzii

Comparând cele două metode principale (MIP și Metoda onomasiologico-cognitivă a lui Jäkel), menționate aici, putem formula câteva concluzii.

Metodele existente de identificare a metaforelor nu scot în evidență diferențe semnificative, ci, din contra, conțin numeroase asemănări. Constatăm că cercetătorul ar trebui să aleagă metoda potrivită, în corespundere cu scopul cercetării, care ar avea la bază criteriile specifice domeniului și tipului de discurs analizat, fără a generaliza prea insistent metodele, respectiv rezultatele cercetării. Aceeași idee apare și în lucrarea grupului Praggel jazz, care susține că specialistul poate să adopte o schemă liberă de identificare a cuvintelor metaforice „depending on one’s specific research interests, an analyst could adopt a more liberal scheme and identify as metaphorical any word that currently has, or once possessed, a metaphorical comparison and contrast between its basic and contextual meanings” [4, p.30].

După cum menționează cercetătoarea Alexandra Gherasim, „tendențele moderne ale cognitivismului avansează teoria referinței non-definiționale, argumentând că nu există, de fapt, precizie lingvistică, ci doar strategii raționale pentru evitarea ambiguității referențiale, care nu reflectă legile uzului lingvistic” [9]. Per ansamblu, interpretarea metaforică rămâne un proces intuitiv atât la nivel științific, cât și la cel de interpretare cotidiană. Este motivul care explică imposibilitatea stabilirii unor reguli concrete, bine elaborate, ale procesului de identificare și putem deci vorbi, mai curând, despre niște procedee orientative.

Referințe:

1. GIBBS, R.W. The wonderful, chaotic, creativ, heroic, challenging world of Reasearching and Applying Metaphor: A celebration of the past and some peeks into the future. In: Cameron, Lynne; Low, Graham et al. *Researching and Applying Metaphor in the Real World*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2010.
2. BLACK, M. More about Metaphor. In: Ortony, A. *Metaphor and thought*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p.19-41.
3. BARLOW, J., KERLIN, J., & POLLIO, H. *Training manual for identifying figurative language*. Technical report 1. Metaphor Research Group, University of Tennessee. 1971.
4. PRAGGLEJAZ GROUP. *MIP: A Method for Identifying metaphorically Used Words in Discourse*, 2007, no.22 (1), p.1-39.
5. SEMINO, E. RAYSON, P. *Corpus techniques for metaphor analysis: exploiting a semantic annotation tool*. Lancaster University.
6. URBONAITĖ, J. *Metaphor identification procedure MIPVU: an attempt to apply it to Lithuanian*. Taikomoji kalbotyra 2015 (7).
7. MARHULA, J. and ROSIŃSKI, M. *Identifying metaphor in spoken discourse: insights from applying MIPVU to radio talk data*. Zeszytnaukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna. Zeszyt 85/2014 Studia Anglica Resoviensia 11.
8. JÄCKEL, O. Wie Metapherns wissen schaffen. In: *Schriftenreihe. Philologia. Sprachwissenschaftliche Forschungsergebnisse*. Band 59. Verlag Dr. Kovač: Hamburg, 2003.
9. GHERASIM, A. Metafore conceptuale derivate din termeni anatomici. În: *Limba Română*, 2014, nr.4, anul XXIV.

Date despre autor:

Valentina PRISECARI, doctorandă, Școala doctorală *Studii de Lngvistică Romano-Germanică și Literatură Universală și Comparată*, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: valentinaprisehari@yahoo.com

Prezentat la 05.05.2018